

ELÄMÄNTAITOJEN OPETUS

Lapsivaikutusten arviointia (02/2021) täydentävä raportti

3.12.2024

SISÄLLYS

	sivu
1 Arvioinnin laatimisen lähtötilanne	3
2 Aiemman arvioinnin jälkeen	4
3 Täydentävän arvioinnin laatimisen prosessi 11-12/2024	5
4 Aiempaa lapsivaikutusten arviointia täydentävän tarkastelun näkökulma	6
5 Arvioinnin pohjalla käytetyt tiedonkeruut	7
6 Tiedonkeruu: Perheet	8
6.1 Kyselyyn vastanneiden perheiden kokemukset elämäntaitojen opetuksesta	9
6.2 Olen oppinut, haluan oppia lisää	10
6.3 Havaintoja perheiden kyselyn aineistosta	11
6.4 Kyselyyn vastanneiden perheiden näkemys elämäntaitojen opetuksesta	12
6.5 Perusteluita vaihtoehdon valinnalle	13
6.6 Muuta mitä haluatte viestiä liittyen elämäntaitojen opettamiseen?	14
7 Tiedonkeruu: Henkilöstö	15
7.1 Henkilöstön kokemuksia dialogilla ja haastattelulla	16
7.2 Mitä tulee huomioida	17-19
8 Lapsivaikutusten arviointi	20
8.1 Arvioinnin tausta	21
8.2 Toimintamallien vertailu	22
LÄHTEITÄ	23

1 ARVIOINNIN LAATIMISEN LÄHTÖTILANNE

AIEMPI LAPSIVAIKUTUSTEN ARVIOINTI (LAVA)

Elämäntaitojen opetukseen liittyen on laadittu lapsivaikutusten arviointi päätöksenteon tueksi edellisen kerran helmikuussa 2021.

Arvioinnissa arvioitiin päätösvaihtoehtoja:

- 0 = Elämäntaitojen yksikön toiminnan säilyttämistä sellaisenaan ja
- 1 = toiminnan jatkamista Korona-ajan toimintamallilla, jossa Elämäntaitojen opettaja jalkautui kouluilla toimivien opetusryhmien opettajien avuksi.

Pätösvaihtoehtoja tarkasteltiin lapsen oikeuksien toteutumisen ja lasten hyvinvoinnin toteutumisen näkökulmasta. Arviointia varten toteutettiin tiedonkeruu perheille (ml. oppilaat), henkilöstölle ja verkostolle.

Aiempi LAVA on luettavissa julkisena verkossa:

<https://julkinen.jkl.fi/ktwebbin/ktproxy2.dll?doctype=3&docid=1421979&version=1>

VUODEN 2025 TALOUSARVION LAADINTA

Vuoden 2025 talousarvion laadinnan prosessissa on säästötoimenpiteeksi esitetty: Elämäntaitojen yksikön toiminnan päättäminen.

Käytännössä tämä tarkoittaa, että päätetään toiminta erillisessä Elämäntaitojen yksikössä (ETY-yksikkö) ja toteutetaan toiminta oppilaiden omien ryhmien erityisluokanopettajien toimintana osana normaalia viikoittaista opetusta.

Aiempi lapsivaikutusten arviointi tuotiin tiedoksi vuoden 2025 talousarvion päätöksentekoon laaditussa vaikutusten ennakoarvioinnin lomakkeessa. Koska aiemmassa lapsivaikutusten arvioinnissa ei ollut päätösvaihtoehtona tätä vaihtoehtoa, päätettiin asian valmistelijan toimesta laatia täydentävä arviointi tuon päätösvaihtoehdon osalta.

Toimintaamme ohjaavat asiakirjat, joihin olemme aiemman lapsivaikutusten arvioinnin jälkeen sitoutuneet:

[Jyväskylän kaupunkistrategia 2022-2025](#)

[Kasvun ja oppimisen palveluiden kehittämisohjelma 2023-2025](#)

[Kasvun ja oppimisen tuen kehittämissuunnitelma 2024-2026](#)

2 AIEMMAN ARVIOINNIN JÄLKEEN

Keväällä 2021 laaditun lapsivaikutusten arvioinnin jälkeen on ilmestynyt vammaisten lasten oikeuksien kannalta merkittäviä tarkasteluja kuten Lapsiasiavaltuutetun toimiston (toim. Elina Pekkarinen ja Anton Schalin) julkaisu [Vammaisuus ja lapsen oikeudet: Lapsen elämää vamman kanssa](#). Teoksella haluttiin herättää keskustelua siitä, miten vamman kanssa elävien lasten oikeudet yhteiskunnassamme toteutuvat ja miten niitä voitaisiin entistä paremmin edistää.

Lapsiasiavaltuutetun julkaisun artikkeleissa korostuvat muun muassa

- vammaisuuden kokemuksen subjektiivisuus ja yksilölliset tarpeet,
- avun sekä tukitoimien tarjoaminen ja saaminen vain diagnoosin omaaville,
- palvelujärjestelmän ja aikuisten (ml. huoltajat) välinen vuorovaikutus lapsen asioissa, lapsen kanssa vuorovaikutuksen sijaan,
- lasten vuorovaikutuksen rajoittuminen vain samalla tavalla kommunikoihin tai heidän kanssaan työskenteleviin ammattilaisiin,
- vamman kanssa elävien lasten positiiviset vaikutukset niin yleisopetuksen oppilaskulttuuriin kuin yhdenvertaisuudesta käytävään yhteiskunnalliseen keskusteluun,
- vammaisten lasten ja nuorten omien näkemysten selvittäminen heitä koskevissa asioissa vanhempien tai ammattihenkilöiden näkökulman sijaan sekä
- esimerkiksi kouluissa ja terveydenhuollossa olevien ammattilaisten vuorovaikutustaitojen merkitys lasten toimijuuden ja hyvinvoinnin edistämisessä.

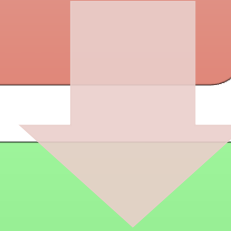
Julkaisussa tuodaan ilmi myös YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean listaus yhdeksästä inklusiivisen opetuksen ydinpiirteestä. Niissä korostetaan inklusion kokonaisvaltaista toteutumista, ei vain keskittymistä yksittäisiin opetustapahtumiin tai opetuksen tavoitteisiin vaan opetusta laajemmin vamman kanssa elävien lasten osallisuuteen arjen yhteisöissä (Schalin & Pekkarinen 2021, 22). Yhdenvertaisuuteen liittyvässä artikkelissa esitettiin Huhtasuon koulun oppilaiden tapaamisen kautta tehty havainto siitä, että vaikka erityisen tuen oppimisympäristöissä voi olla erilaisten resurssien ja kohdennetun tuen vuoksi hyvä ja turvallinen ilmapiiri, tarkoittaa segregatio usein väistämättä oppilaiden koulukavereiden valikoitumista vammojen perusteella (Schalin & Tuukkanen 2021, 60). Artikkelissa vammaisten lasten oikeudesta yhdenvertaiseen oppimiseen kiinnitetään huomiota siihen, että inklusioperiaatteen mukaisesti yhä useampi tukea tarvitseva oppilas on siirtynyt lähikouluun ja osa heistä ainakin osittaisen yleisopetuksen piiriin, mutta vahva tuki sekä opetuksen ja tuen resurssit eivät ole lisääntyneet samassa suhteessa (Valjakka ym. 2021, 98).

Myös vuonna 2021 valmistunut [Kansallinen lapsistrategia](#) korostaa syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuntaa sekä haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien turvaamista. Näiden molempien teemojen asianmukainen tarkastelu on nyt päätöksenteossa kohteena olevan lapsiryhmän kannalta ensisijaista. Lapsistrategiaan liittyvä [verkkokoulutuskokonaisuus haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiryhmiin liittyen](#) korostaa: *”Ei ole yksiselitteistä ohjetta sille, milloin lapsen mahdollinen erityisyys tai erityinen tarve on syytä nostaa esille ja milloin ei. Ohjenuorana voi kuitenkin käyttää sitä, että ensisijaisesti eri palvelut ja toimet tulisi suunnitella niin, että ne soveltuisivat mahdollisimman monelle. Vasta sitten, jos näin ei ole tehty tai tämä ei riitä oikeuksien toteuttamiseksi, turvaudutaan erityistoimiin. Esimerkiksi vammaisilla lapsilla on sama oikeus yleiseen opetukseen ja yleisiin urheiluharrastuksiin kuin muillakin lapsilla. Ensisijaisena toimena ei tule olla eriyttäminen, vaan toiminnan sopeuttaminen.”*

Tämän päätöksenteon kohteena palveluidensa näkökulmasta olevat kehitysvammaiset lapset ja nuoret eivät ole yksi yhtenäinen ryhmä vaan sen sisällä on yksilöitä hyvin erilaisin tarpein. Lapsen edun hahmottaminen ryhmänä on siis haastavaa. [Kehitysvammaisten tukiliitto muistuttaa lapsen etua käsittelevässä blogitekstissään](#) (2019), että lapsen edun ensisijaisuuden periaate edellyttää laajempaa punnintaa: olisi valittava se ratkaisu, joka asiaa laajasti arvioiden toteuttaa parhaiten vammaiselle lapselle turvattuja oikeuksia.

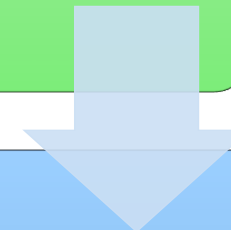
ARVIOINNIN SUUNNITTELU

- Mitä tietoa aiempi lapsivaikutusten arviointi (LAVA) sisältää ja mistä päätöksentekijöille tarvitaan lisää tietoa.
- Miten vastataan LAVAn tavoitteeseen tarkastella päätösvaihtoehtoja lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumisen näkökulmasta
- Arvioinnin suunnittelussa konsultoitiin niin lapsivaikutusten arviointeihin kuin kehitysvammaisten asioihin perehtyneitä valtakunnallisia toimijoita.

TIEDONKERUU

- Aiemman lavan jälkeen tähän teemaan liittyviin julkaisuihin tutustuminen.
- Sähköinen kysely perheille (ml. oppilaat)
- Dialogi Yksilöllisen opetuksen pienryhmien opettajille ja haastattelu Elämäntaitojen yksikön tuntiopettajalle.

LAPSIVAIKUTUSTEN ARVIOINTI

- Lopullisessa arviointitaulukossa tarkastellaan asianosaisten näkemyksiä Lapsen oikeuksien sopimuksen ja Vammaisten oikeuksien sopimuksen periaatteiden toteutumisen näkökulmasta.

3 TÄYDENTÄVÄN ARVIOINNIN LAATIMISEN PROSESSI 11-12/2024

4 AIEMPAA LAPSIVAIKUTUSTEN ARVIOINTIA TÄYDENTÄVÄN TARKASTELUN NÄKÖKULMA

Täydentävän arvioinnin suunnittelussa haluttiin tukea päätöksentekoa sellaisella tiedolla, jota aiemmasta arvioinnista ei ollut löydettävissä. Lapsivaikutusten arviointiin erikoistuneiden asiantuntijoiden kanssa todettiin, että aiemmasta arvioinnista kävi esille muun muassa toiminnan merkitystä. Täydentävässä arvioinnissa vastauksia päätettiin hakea erityisesti seuraaviin kysymyksiin:

- Henkilöstön kysymykset:
 - Mitä meidän on huomioitava, jos järjestämme elämäntaitojen opetuksen osana oman ryhmän toimintaa?
 - Mitä osaamista ja tukea ryhmissä tarvitaan, että elämäntaitojen opetus voidaan toteuttaa oppilaiden näkökulmasta onnistuneesti oman ryhmän toiminnassa?
 - Mitä muuta tulee huomioida, että toiminta on mahdollista toteuttaa oman ryhmän toiminnassa erillisen yksikön sijaan?

- Oppilaiden ja perheiden kyselyn kysymykset:
 - Millaisia kokemuksia elämäntaitojen opetuksesta vuoden 2021 jälkeen?
 - Miten erilaiset toimintamallit tukevat oppilaiden elämäntaitojen oppimista?
 - Kumpi toimintamalli (0= Elämäntaitojen opetus elämäntaitojen yksikössä Huhtasuolla vai 1= Elämäntaitojen opetus omassa ryhmässä ja koulussa) tukee parhaiten elämäntaitojen opetusta?

5 ARVIOINNIN POHJALLA KÄYTETYT TIEDONKERUUT

VUOSI 2021			
VASTAAJARYHMÄ	TIEDONKERUUN MENETELMÄN JA VASTAAJARYHMÄN KUVAUS	VASTAUSAIKA	VASTAUSTEN MÄÄRÄ
Perheet	Sähköinen kysely toiminnan piirissä oleville yläkouluikäisille (8.-9.-luokkalaisille) oppilaille ja heidän perheilleen.	27.1.-5.2.2021 Yksi lisäaikapyyntö ja se myönnettiin 9.2. saakka	14
Henkilöstö	Sähköinen kysely Elämäntaitoyksikön ja Yksilöllisen opetuksen pienryhmien opettajille, ohjaajille ja rehtoreille.	27.1.-5.2.2021	18
Verkosto	Sähköinen kysely Vammaisneuvoston jäsenille, varajäsenille ja vammaisneuvoston alaisen kehitysvamma palvelujen yhteistyöryhmän jäsenille sekä Elämäntaitoyksikön edustajan nimeämille yhteistyökumppaneille.	28.1.-7.2.2021	11
YHTEENSÄ			43

VUOSI 2024			
VASTAAJARYHMÄ	TIEDONKERUUN MENETELMÄN JA VASTAAJARYHMÄN KUVAUS	VASTAUSAIKA	VASTAUSTEN MÄÄRÄ
Perheet	Sähköinen kysely toiminnan piirissä oleville yläkouluikäisille (7.-9.-luokkalaisille) oppilaille ja heidän perheilleen.	22.-29.11.2024	13
Henkilöstö	Elämäntaitoyksikön opettajan haastattelu, Yksilöllisen opetuksen pienryhmien opettajien Erätauko-dialogi, ohjaajan opettajan kautta välittämä kirjallinen näkemys	21.11.-22.11.2024	8
YHTEENSÄ			21

**TIEDONKERUU:
PERHEET**
(vastaajien määrä: 13)

6.1 KYSELYYN VASTANNEIDEN PERHEIDEN KOKEMUKSET ELÄMÄNTAITOJEN OPETUKSESTA

Perheille kohdennettu sähköinen kysely jaettiin perheille vastattavaksi Yksilöllisen opetuksen pienryhmien (YPR) opettajien toimesta. Kyselyyn vastanneista oppilaista 31% oli 7. luokan, 38% 8. luokan ja 31% 9. luokan oppilaita.

Vastaajista oli havaittavissa neljä erilaista vastaajaryhmää sen suhteen millaista kokemuspohjaa vastaajalla oli elämäntaitojen opetuksesta:

VASTAAJARYHMÄ	Kysymys: Olen oppinut ensimmäisessä kysymyksessä mainittuja asioita (voit rastittaa kaikki sellaiset vaihtoehdot, jotka ovat sinusta sopivia)	MÄÄRÄ YHTEENSÄ	MÄÄRÄ % KAIKISTA VASTANNEISTA
1	Omassa ryhmässä ja koulussa, oman opettajan ja ohjaajien kanssa	8	62
2	Huhtasuon koululla (Elämäntaitojen yksikössä)	9	69
3	Omassa ryhmässä ja koulussa, oman opettajan ja ohjaajien kanssa JA Huhtasuon koululla (Elämäntaitojen yksikössä)	6	46
4	En osaa sanoa	2	15

Vastaajaryhmien perusteella voidaan todeta, että vastanneista oppilaista lähes puolella oli kokemusta elämäntaitojen opetuksesta sekä omassa ryhmässä ja koulussa että elämäntaitojen yksikössä. Kaksi kyselyyn vastannutta eivät osanneet sanoa, olivatko saaneet elämäntaitojen opetusta kummassakaan vaihtoehdossa.

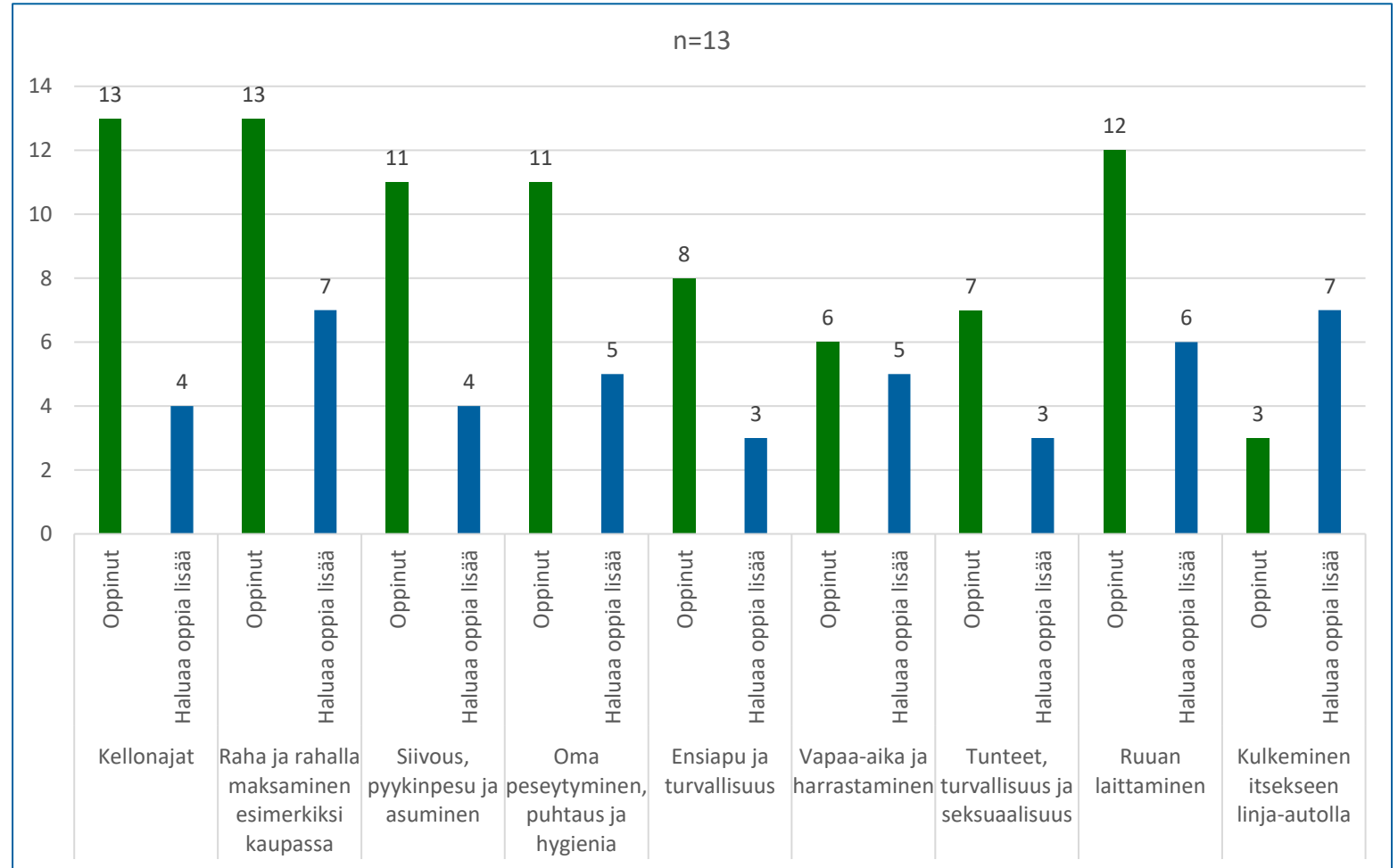
6.2 OLEN OPPINUT, HALUAN OPPIA LISÄÄ

Oppilailta kysyttiin perheiden kyselyssä, että millaisista asioista he ovat oppineet viimeisen kahden vuoden aikana koulussa (kysymys 2) ja millaisista asioista he olisivat halunneet oppia lisää (kysymys 5).

Saatujen vastusten perusteella vastaajien mielestä lisää oppia tulisi tarjota kaikista mainituista sisällöistä, mutta kolme eniten mainittua olivat

- raha ja rahalla maksaminen esimerkiksi kaupassa,
- kulkeminen itsekseen linja-autolla ja
- ruuan laittaminen.

Näistä vähiten oli harjoiteltu oppilaiden kokemuksen mukaan linja-autolla kulkemista. Kaksi vastaajaa oli vaihtoehtojen lisäksi halunnut jättää oman toiveensa avoimeen kysymykseen. Toinen heistä toivoi lisää oppia asioiden hoitamisesta ja toinen uimisesta.

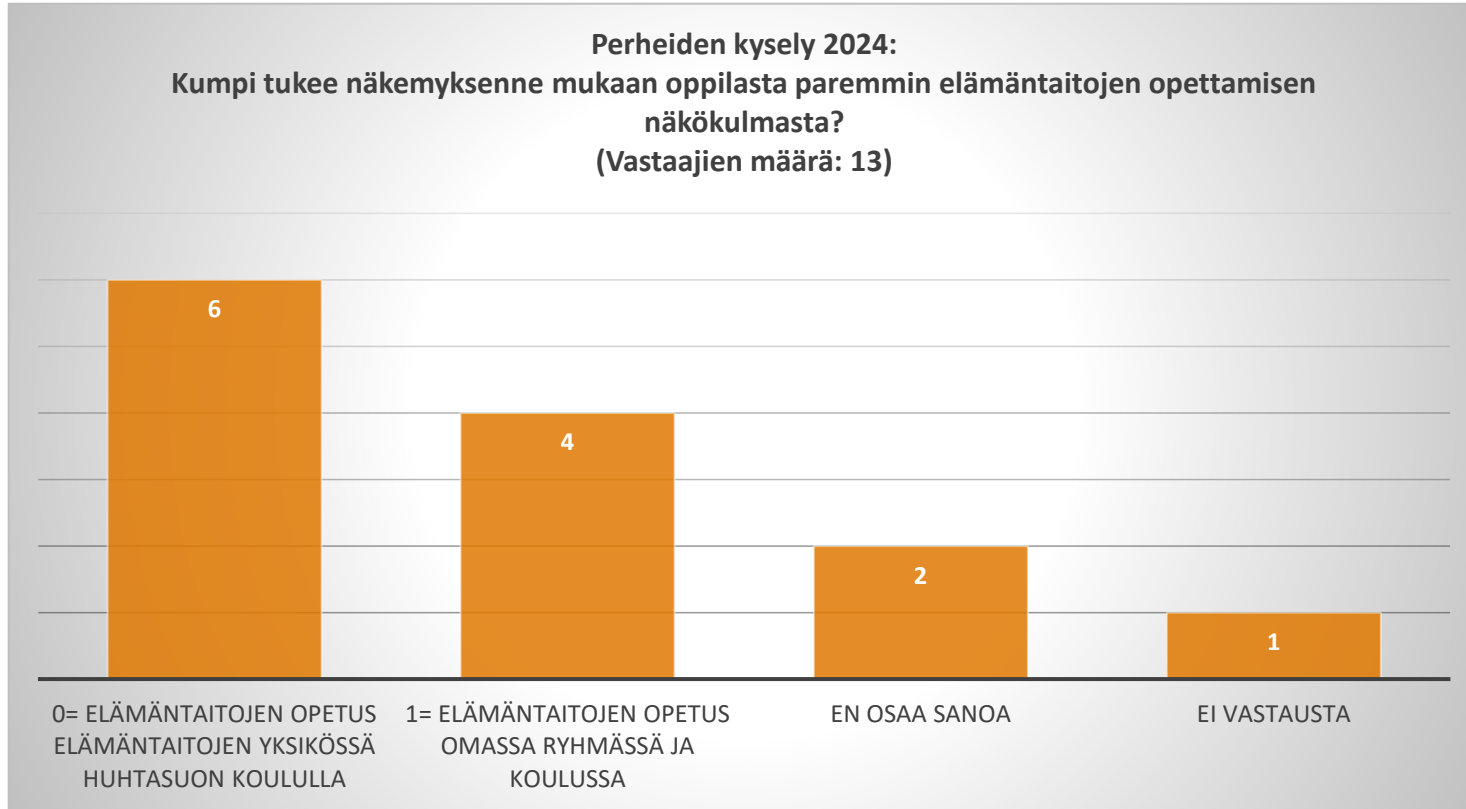

6.3 HAVAINTOJA PERHEIDEN KYSELYN AINEISTOSTA

- Jokaisella vuosiluokalla (7., 8., ja 9.-luokka) oli oppilaita, jotka olivat kokeneet saaneensa elämäntaitojen opetusta niin omassa ryhmässä ja koulussa kuin ETY-yksikössä Huhtasuolla.
- Vastanneissa oli kaksi vastaajaa, jotka eivät osanneet kertoa olivatko saaneet elämäntaitojen opetusta, mutta nämäkin oppilaat olivat toisessa kysymyksessä kertoneet oppineensa niitä viimeisen kahden vuoden aikana.
- Kaikki elämäntaitojen opetusta viimeisen kahden vuoden aikana saaneet oppilaat olivat erittäin tyytyväisiä saamaansa opetukseen.
- Huoltajat arvioivat lapsen/ nuoren näkökulmasta oikealla olevassa taulukossa esitettyjen asioiden toteutumista kouluarvosanalla 4-10 (4 = paljon kehitettävää, 10= toteutuu erittäin hyvin).
- 13 vastaajasta 11 arvioi vain ETY-yksikön opetuksen näkökulmasta (v. 2021 vastaajien määrä oli 14) ja kaksi vastaajaa vain omassa ryhmässä ja koulussa toteutettavan opetuksen näkökulmasta Oikealla olevassa taulukossa on esitetty tulosten vertailu ETY-yksikön toiminnan näkökulmasta vuoden 2021 tuloksiin.

Huoltajan arvioima teema ETY-yksikön toiminnan näkökulmasta	Arvioitu arvosanalla 8-10 vuonna 2024	Arvioitu arvosanalla 8-10 vuonna 2021
<i>Kysymys: "Arvioi toteutumista kouluarvosanalla 4-10 (4 = paljon kehitettävää, 10= toteutuu erittäin hyvin) lapsen/ nuoren näkökulmasta (Tämä kysymys on tarkoitettu huoltajille, joiden lapsi on osallistunut elämäntaitojen opetukseen Elämäntaitojen yksikössä Huhtasuon yhtenäiskoululla.)"</i>		
Oppilaan arjen taitojen oppiminen	82%	86%
Oppilaan itsenäistymisen tukeminen	73%	86%
Oppimisympäristön toimivuus	91%	93%
Toimintaan sopivat välineet ja tilat	82%	93%
Kaveri- ja vuorovaikutustaitojen tukeminen	73%	79%
Yhteistyö koulun muiden oppilaiden kanssa (Inklusion edistäminen) - 55% vastasi kysymykseen en osaa sanoa (v. 2021 7%)	36%	71%
Henkilöstön riittävyys - 36% vastasi kysymykseen en osaa sanoa (v. 2021 21%)	45%	64%
Lähettävän koulun ja vastaanottavan koulun välinen yhteistyö - 18% vastasi kysymykseen en osaa sanoa (v. 2021 0%)	73%	93%
Oppilaan yksilöllisten tarpeiden huomioiminen	82%	100%
Oppilaalle turvallinen oppimisympäristö	91%	100%
Kuljetukset / oppilaan kulkemisen onnistuminen	73%	100%

6.4 KYSELYYN VASTANNEIDEN PERHEIDEN NÄKEMYS ELÄMÄNTAITOJEN OPETUKSESTA

KANNATETTU VAIHTOEHTO	Yhteensä valittu	OPPILAAN KOKEMUS ELÄMÄNTAITOJEN OPETUKSESTA			
		Omassa ryhmässä ja koulussa, oman opettajan ja ohjaajien kanssa	Huhtasuon koululla (Elämäntaitojen yksikössä)	Omassa ryhmässä ja koulussa, oman opettajan ja ohjaajien kanssa JA Huhtasuon koululla (Elämäntaitojen yksikössä)	En osaa sanoa
0= Elämäntaitojen opetus ETY-yksikössä Huhtasuon koululla	6		2	4	
1= Elämäntaitojen opetus omassa ryhmässä ja koulussa	4	2	1		1
En osaa sanoa	2			1	1
Ei vastausta	1			1	
YHTEENSÄ	13	2	3	6	2

Vasemmalla olevassa kuvaajassa on kuvattu perheiden näkemys siitä, kumpi toimintamalli tukee oppilasta paremmin elämäntaitojen opettamisen näkökulmasta. Oikealla olevassa taulukossa on nähtävissä, millaista kokemusta elämäntaitojen opetuksesta on ollut näistä vaihtoehdoista äänestäneillä.

6.5 PERUSTELUITA VAIHTOEHDON VALINNALLE

Vastaajien määrä: 12

Kysymys: Perustelkaa, miksi valitsitte kyseisen vastausvaihtoehdon.		
0= Opetus ETY-yksikössä	1= Opetus omassa ryhmässä ja koulussa	En osaa sanoa
<i>"Parempi oppimisympäristö asioiden opetukseen ja ympäristövaihdos hyvää harjoittelua"</i>	<i>"Ainakin tässä vaiheessa on riittävää elämäntaitojen opetus omassa ryhmässä ja koulussa."</i>	<i>"En ole ollut itse seuraamassa opetusta kummassakaan koulussa."</i>
<i>"Erityislapsille kaikki arjen suuremmat muutokset ovat hankalampia ja vaikeampia sen vuoksi olisi todella hyvä kun tutussa ympäristössä tuttujen henkilöiden kanssa opettelisi elämäntaitoja. Niitä tarvitaan itsenäistymistä varten ja tulevaisuutta varten. Olemme vanhempina ja myös lapselta kysytty mielipide ja meidän mielestä on hyvä asia tämä elämäntaitojen ryhmä. Sille on tarvetta. Se on tärkeää et koulu ja kotona tuetaan tulevaa itsenäistymistä."</i>	<i>"Tuttu paikka, tutut kaverit. Koulukyydit kestävät ETYyn kauemmin kuin [omaan kouluun], vaikka matka on suunnilleen sama."</i>	<i>"En osaa sanoa kumpi on parempi. Molempiin vaihtoehtoihin toivoisin että oppilaan taitotaso otettaisiin huomioon. Jos etytunnit olisivat omalla koululla tulisi siitä tehdä esitys miten tämä toteuttaisiin. Hassua että tällainen kysely tulee ennen kuin mitään suunnitelmaa toteutuksesta edes on. Toivottavasti päättäjät ajattelevat muutakin kuin rahaa."</i>
<i>"Käytäntöön perehtynyt ja motivoitunut opettaja. Ei kaikilla erityisopettajilla omissa kouluissa ole näin käytännönläheistä ja toiminnallista opetustapaa. Asioita harjoitellaan samanikäisten kanssa, tulee uusia kavereita. Omassa luokassa ei välttämättä yhtään samanikäistä tai sukupuolista kaveria. Selkeä jako käytännön opiskelujaksoihin on parempi. Opettaa muuttuvien paikkojen hallintaa ja sosiaalisten taitojen kehittymistä. Ajallisesti kuljetukset ei palvele oppilasta kummassakaan mallissa. Liian pitkät kuljetusajat koulupäivissä. Opetellaan oikeilla välineillä (imuri, pyykinpesukone, kotitaloustaidot yms.) helpompi oppia havainnoimalla ja tekemällä oikeasti. Hyvät tilat harjoitella. Toistojen kautta asiat opitaan."</i>	<i>"Omassa ryhmässä ja omassa koulussa olisi parempi tämän tyyppinen opetus, koska vieras koulu kuormittaa nuorta ja tämä näkyy nuoren käytöksessä. Huhtasuon koulussa (ETY-yksikössä) työjärjestys on melko tiukka ja opetuksessa ei osata ottaa huomioon nuoren yksilöllisiä tarpeita vaan keskitytään niihin, joilla on enemmän tarpeita. Oma koulu on tuttu ja turvallinen, hyvä henki tehdä asioita porukalla. Tämä puuttuu Huhtasuon koululla (ETY-yksikössä), jossa se näkyy opetuksen laadussa ja siinä, ettei ole kiva lähteä Etyyn."</i>	
<i>"Huhtasuolla on paremmat tilat kuin omalla koululla. Sauna ja uima-allas. Mahdollisuus keittiön ja ruokailutilat sekä pyykinpesun suhteen. Pääsee myös muuhun kuin tuttuun ympäristöön harjoittelemaan kulkemista sekä arjen taitoj"</i>	<i>"No oma lapseni on ypr mutta koska hänellä ei ole kehitysvammaa ei hän saa ety opetusta Huhtasuolla. Tosin ei sinne missään tapauksessa haluaisikaan. Siksi vastaan että omalla koululla."</i>	
<i>"On ensiarvoisen tärkeää, että näitä taitoja opetellaan Elämäntaitojen yksikössä, jossa nimenomaan keskitytään näiden taitojen opetteluun. Nämä taidot ovat lapsillemme ensiarvoisen tärkeitä itsenäistymistä ajatellen. Ei voisi kuvitellakaan, että koulun resurssit riittäisivät näiden taitojen opetteluun. Kyse on lastemme osallisuudesta ja ilman Elämäntaitoyksikön luomaa pohjaa itsenäistymiselle integroituminen yhteiskuntaan ja taitojen kehittämisestä seuraava omanarvontunnon vahvistuminen olisivat vaarassa. Ensiarvoisen tärkeä yksikkö eritysilapsillemme!"</i>		
<i>"ETY opetus huhtasuolla mahdollistaa omalla koululla opiskelun pienemmässä ryhmässä aina välillä, jolloin yksilöllisiin tuen tarpeisiin ja mm. jatko-opintojen suunnitteluun pystytään omalla koululla pureutumaan. Tällöin YPR opiskelu pystyy vastaamaan ops tavoitteisiin. ETY opetus uudessa ympäristössä vahvistaa nuoren itsenäistymistaitoja ja luottamusta itseän sekä rohkeutta selvittää asioista. ETY opetus huhtasuolla tuo myös meille vanhemmille luottamusta oman nuoren taitoihin, kun turvallista siirtymistä tulee luonnostaan. Nuori saa mahdollisuuden tutustua uusiin ihmisiin ja huomaa onnistuvansa. Oppimisympäristö tukee monipuolista oppimista ja tilat on aina käytettävissä huhtasuolla."</i>		

6.6 MUUTA MITÄ HALUATTE VIESTIÄ LIITTYEN ELÄMÄNTAITOJEN OPETTAMISEEN?

VASTAAJIEN MÄÄRÄ: 9

“ETY on ollut todella toimiva ratkaisu ja tuonut paljon uutta nuoremme kouluarkeen.”

“Kiitokset hyvästä työstä ja todella toivimme jatkoa tälle ensiarvoisen tärkeälle työlle, jota yksikössänne teette!”

“Voisi olla koko viikko kerralla - arjen strukturointi ja järjestelyt haastavia monien paikkojen, lukuisten ihmisten ja kyytijärjestelmien näkökulmasta + nuoren kuormittuminen”

“Ollaan oltu tyytyväisiä ETYyn ja opetukseen. Huhtasuon koululla on hyvät tilat. Elämätaitojen opettaminen erityisnuorille on todella tärkeää, eikä siitä saa tinkiä. Paikalla ei kuitenkaan ole niin suurta väliä.”

“Toivottavasti opetus siirtyisi omaan kouluun ja omaan luokkaan opetettavaksi, jotta oppiminen paranee ja kuormitus vähenee.”

“Oppilaat ovat kovin eritasoisia ja ety opetus täytyy olla oppilaalle hyvin räätälöity. Vain tutut henkilöt yhteistyössä vanhempien kanssa voivat onnistua tässä.”

“Opetuksessa pitäisi harjoitella vaativampiakin asioita, kuten itsenäistä asioiden hoitamista tai aikojen varaamista.”

“Kaikki mitä opetetaan käytännössä ja riittävien toistojen kautta auttavat näitä nuoria kehittymään elämässä itsenäisemmiksi. Elämätaitojen opettelu on hauskaa, pääsee itse tekemään.”

“Kaikenkaikkiaan on ollut hyvä asia elämätaitojen opetus. Toivottavasti jatkuu vielä koska sille on tarvetta. Lapsikin sanoi että se on hyvä asia.”

**TIEDONKERUU:
HENKILÖSTÖ**
(vastaajien määrä: 8)

7.1 HENKILÖSTÖN KOKEMUKSIA DIALOGILLA JA HAASTATTELULLA

Henkilöstön näkemyksiä ETY-yksikön merkityksestä on luettavissa vuoden 2021 lapsivaikutusten arvioinnista. Tuolloin henkilöstöltä tiedusteltiin myös: "Kysymys 10. Jos toiminta toteutettaisiin jatkossa lähikouluilla, millaisia asioita tulisi ottaa huomioon, jotta toiminta vastaisi lapsen/ nuoren tarpeisiin?" Ote lapsivaikutusten arvioinnista luettavissa oikealla.

Lapsivaikutusten arvioinnin valtakunnallisella tasolla toimivien asiantuntijoiden kanssa keskusteluiden jälkeen päädyttiin kohdentamaan lisätiedonkeruu erityisesti kolmeen näkökulmaan:

1. Mitä Jyväskylän kaupungin opetuksen järjestäjänä on huomioitava, jos järjestämme elämäntaitojen opetuksen osana oman ryhmän toimintaa?
2. Mitä osaamista ja tukea ryhmissä tarvitaan, että elämäntaitojen opetus voidaan toteuttaa oppilaiden näkökulmasta onnistuneesti oman ryhmän toiminnassa?
3. Mitä muuta tulee huomioida, että toiminta on mahdollista toteuttaa oman ryhmän toiminnassa erillisen yksikön sijaan?

Tiedonkeruu päätettiin toteuttaa haastattelemalla Elämäntaitoyksikön (ETY) tuntiopettajaa henkilökohtaisesti ja järjestämällä oppilaita ETY-yksikköön lähettävälle yksilöllisen opetuksen pienryhmien (YPR) opettajille Erätauko-dialogi.

Tiedonkeruussa nousi esiin kahdeksan teemaa, jotka raportoidaan seuraavaksi sivuilla 17-19. Erätauko-dialogi päättyi keskustelussa nousseiden oivallusten kirjaamiseen ja ne ovat raportoituna teemojen jälkeen.

LAPSIVAIKUTUSTEN ARVIOINTI 2021

Vastaajien määrä 15

"Kysymys 10. Jos toiminta toteutettaisiin jatkossa lähikouluilla, millaisia asioita tulisi ottaa huomioon, jotta toiminta vastaisi lapsen/ nuoren tarpeisiin?"

- Tilat, erilliset tilat
- Soveltuva oppimisympäristö
- Välineistön uusiminen
- Uusia ihmisiä, sosiaalisia suhteita, vertaistukea
- Kulkemista, kauppa-asiointia
- Lukujärjestyksen laatiminen YPR -tarpeiden mukaan mm. kotitalousluokkien käyttöön saaminen
- Opetusryhmien muokkaaminen, yläkoululaiset omanaan
- Integraation edistäminen omassa koulussa
- Riittävä ammattilaisten käyttö
- YPR-ryhmien yläkouluopettajille ja ETY-opettajalle kaksi opetuksetonta kehittämispäivää toiminnan kehittämiseen ja yhteiseen suunnitteluun
- Lisäohjaaja vastaamaan arjentaitojen harjoitteluun, ohjaajaresursoinnin tarkennus, opettajalle lisäkorvaus uusien tavoitteiden laatisesta arjen taitojen opettamiseen, ETY -opettajalle lisää resurssia laajempaan kiertävän opetuksen toteuttamiseen
- Tuntikehykseen lisää tunteja yläkouluryhmille
- ETY:n opetussuunnitelman muuttaminen ko. toimintaan sopivammaksi

! YKSILÖLLISET TARPEET

- Elämäntaitojen opetuksessa on huomioitava jokaisen oppilaan yksilölliset tarpeet ja kyvykkyudet oppia. Luokassa voi olla runsaasti eri tasoisia oppijoita, joiden tarpeisiin opettajan tulee vastata.
- Ennen ETY-jaksoa keskustellaan perheiden kanssa ja vanhemmat voivat esittää tarpeita tai teemoja, joihin oppilaan kanssa paneudutaan vielä syvemmin. Toiveet ovat liittyneet esimerkiksi kelloon, rahaan, hygieniaan ja taitoihin ilmaista itseään.
- Jaksoilla käydään tunne- ja turvataitoja sekä seksuaalisuuteen liittyviä kokonaisuuksia. Tunnetaitoja 7.-luokalla, turvataitoja 8.-luokalla ja seksuaalisuuteen liittyviä asioita 9.-luokalla.
- Elämäntaitojen opetukselle tulee löytää aikaa ja tukea sekä vahvistaa sitä kautta oppilaiden arjen taitoja, jotka puolestaan lisäävät oppilaiden mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä.
- Osan oppilaista ollessa ETY-yksikössä jaksolla, oman luokan opettaja on voinut keskittyä muiden oppilaiden kanssa joihinkin yksilöllisempää ohjausta vaativiin kokonaisuuksiin.
- Osallisuuden tunne erittäin tärkeää.

! ERILAISET AIKUISKONTAKTIT JA YMPÄRISTÖT

- Yleisopetuksessa olevalla yläkoululaisella on kontakteja kymmeniin eri opettajiin, mutta YPR - luokalla usein vain yksi.
- ETY:ssä on oma opettaja ja yksi ohjaaja. Toinen ohjaaja tulee luokasta.
- Henkilökunnan pysyvyys koettiin tärkeäksi asiaksi, vaikka paikkoja useampia.
- Oppilas voi olla samassa tilassa kymmenen vuotta samojen aikuisten kanssa. Taidot voi olla siihen tilaan sidottuja ja on hienoa, että pääsee toiseen ympäristöön kokeilemaan taitojaan.
- Elämäntaitojen yksikön opintojaksoilla voi olla oppilaalle myös sellainen merkitys, että sinne päästään, kun ollaan tarpeeksi isoja.
- Onko jatkossa mahdollista kehittää tiiviimpää yhteistyötä yksikköjen välillä? Tällä hetkellä tehdään jonkin verran yhteistyötä ryhmien välillä. ETY-opettaja kutsuu pelaamaan kerran vuodessa ja on ollut yhteiset pikkujoulut, jossa näkee tuttuja.
- ETY-yksikössä ei olla osallisena muun koulun toiminnassa vaan yksikkö toimii itsenäisenä omissa tiloissa. Kohtaamiset muiden kuin omaan ryhmään kuuluvien nuorten kanssa todennäköisempiä omilla kouluilla.
- Yhteistyötä erityisliikunnan kanssa voisi tiivistää mm. pyrkiä laajentamaan uimaopetusta sekä hyödyntää liikuntapalveluiden tiloja aktiivisemmin.

! VERTAISUHTEET

- ETY-yksikkö mahdollistaa oman ikäisten vertaisten kanssa ystävystymistä, sillä omassa luokassa voi olla monen ikäisiä oppilaita ja välttämättä oman ikäisiä ei ole sekä asuvat pelkästään koulun lähialueilla.
- Nuorten mielenterveysasiat on pinnalla ja tässäkin kohderyhmässä, esimerkiksi ystäviä voi olla nolla. ETY:n avulla tapahtuu verkostoitumista samanikäisiin koko kaupunkitasolla, ei vain omassa luokassa.
- Kavereiden saaminen vertaisryhmästä koettiin tärkeäksi sen vuoksi, että saadaan kokemus, että muuallakin on sellaisia kuin minä ja olen odotettu porukkaan.
- ETY:n puolella on kokemuksia, että jaksolta on jäänyt ystäviä, joihin pidetään yhteyttä myös jakson jälkeen.
- Erityislasten vanhemmat usein kuormittuneita ja silloin koulun vastuulle jää ystävyysuhteiden luominen.
- Maahanmuuttajaoppilaille kontaktit todella arvokkaita, mutta kaikki maahanmuuttajaoppilaat eivät ole päässeet ETY-yksikön opintojaksoille (vain kehitysvammaisille).

! KULKEMINEN

- Bussilla kulkemisen harjoittelu hyödyttää oppilaita siten, että voi olla helpompaa käyttää julkisia myös jatkossa.
- Bussilla kulkemisesta on itsetunnon kohenemisen lisäksi hyötyä yhteiskunnalle, kun nuori osaa toimia erilaisissa tilanteissa.
- Keskusteluissa kävi ilmi, että
 - jossain YPR-ryhmässä bussilla kulkemista oli kyetty harjoittelemaan myös omassa ryhmässä helpommin kuin toisessa.
 - bussilla kulkemisen harjoittelun pitäisi olla helpommin mahdollista (mm. bussikortti käytössä) varsinkin, jos toiminta toteutetaan omassa ryhmässä ja koulussa.
 - myös avustajan tulisi päästä kulkemaan bussilla maksuttomasti, jotta harjoittelu mahdollistuu.
 - bussilla kulkemisen opettelu voi olla riippuvaista myös oppilaan omasta lähtötilanteesta.
 - mikäli ETY-yksikössä olisi enemmän resurssia, olisi bussilla kulkemaan harjoittelu helpommin mahdollista oppilaan kotimatkoilla.
 - tällä hetkellä oppilaat kulkevat ETY-yksikköön pääosin taksilla.

! OPPIMISTILOJEN JA -VÄLINEIDEN MERKITYS

- Fyysisten tilojen tulisi olla omalla koululla toimivat elämäntaitojen opetukseen, mutta tällä hetkellä koetaan, että tilat eivät riitä tai vastaa opetuksen tarpeisiin riittävästi.
- Omissa luokissa ja kouluissa ei ole samanlaisia oppimisympäristöjä esim. kotitalousluokkaan voi olla vaikea päästä ja ETY-yksikössä se on aina käytettävissä.
- Erityisiä tiloja ja välineitä mainittiin tarvitsevan esimerkiksi peseytyminen, siivous ja kodinhoito.
- Opetus luokissa vaatii myös tukimateriaalia ja aikaa sen laatimiseen opetuksen toteuttamiseen.
- ETY-yksikössä Huhtasuolla
 - tilat ovat mahdollistaneet helpommin toiminnallista opetusta.
 - tilat ja välineet suunniteltu tähän käyttöön mm. keittiö, suihku, sauna ja uima-altaat, imureita.
 - kauppa on lähellä (kaikilla kouluilla näin ei ole ja kauppaan siirtymiseen tarvitaan aikaa sekä mahdollisuus esimerkiksi bussimatkustamiseen avustajan kanssa).

! YHTENÄISET KÄYTÄNTEET

- Kouluissa on tällä hetkellä erilaiset toteuttamismahdollisuudet elämäntaitojen opetukselle ja niitä toivottaisiin yhtenäisemmiksi mm. toisessa ryhmässä bussilla kulkemista oli helpommin toteutettavissa kuin toisessa.
- Opetus ei myöskään jatkossa saa olla eriarvoistavaa, jos elämäntaitojen opetusta toteutetaan eri kouluissa ja eri opettajien toimesta.
- ETY-yksikön opettaja on tehnyt osan oppilaista kanssa myös opinto-ohjausta. Koettiin, että opinto-ohjauksen saaminen vaihtelee kouluittain ja joillekin tämä on ollut hyvä lisä. Elämäntaitojen opetuksella tuetaan yksilön kehittymistä myös valmiimmaksi jatko-opintoihin ja jaksolla on esimerkiksi tutustuttu Gradian ja Spesian opintoihin.
- ETY-yksikössä olleilla on havaittu parempia valmiuksia jatko-opintoihin.
- Keskustelussa nousi esiin pohdinta, että missä määrin koulun tehtävä on opettaa YPR-oppilaille oppiaineita mm. lukeminen, laskeminen ja yhteiskunnan ja ympäristön opettaminen sekä missä määrin painotuksen tulisi olla enemmän elämäntaitojen oppimisessa akateemisten taitojen sijaan.
- Pohdittiin myös, että mikä on koulun ja mikä huoltajien vastuu elämäntaitojen opetuksessa?

TUKI RYHMIIN PAREMPI KUIN KOKONAAN LOPETUS

- Mikäli muutosta olisi pakko harkita niin lopettamista paremmaksi vaihtoehdoksi koettiin Korona-ajan toimintamalli, jossa resurssia liikuteltiin ryhmiin opettajien avuksi. ETY-yksikön opettajalla koettiin olevan hyvät materiaalit ja osaaminen.
- Korona-aikana ETY-yksikön opettaja hyödynsi omaa kotitalousopettajan pohjakoulutusta luokkien tukena, oli lisäresurssina luokissa esimerkiksi ryhmän jakamisen näkökulmasta ja teki opinto-ohjausta joillekin oppilaille.
- ETY-yksikössä on oma sisällönsuunnitelma, joka tulisi avata kaikille opettajille hyödyntämistä varten.
- Yhteinen opetuksen suunnittelu on tärkeää jatkossa, jos ETY-yksikön toimintamalli puretaan.
- Aikoinaan voimassa olleessa harjaantumis-ops:issa oli myös hyviä ja tähänkin hetkeen sopivia asioita.
- Vaikka ETY-yksikkö säilytettäisiin, elämäntaitojen opetusta tulee harjoitella jatkuvasti myös omassa luokassa.
- Kaikki ryhmien opettajat ovat pedagogisesti osaavia ja pystyviä opettajia, mutta tässä hetkessä ETY-yksikön säilyttäminen tuntuu parhaimmalta vaihtoehdolta.
- Pidettiin kuitenkin hyvänä, että elämäntaitojen opetus jatkuu joka tapauksessa. Se koettiin tärkeäksi YPR oppilaiden kannalta.

MUUTA ESILLE TULLUTTA

- Oppilaiden näkökulman tulee olla keskiössä!
- Lyhytaikaiset ratkaisut ETY-yksikön osalta kuormittavat ja toivotaan pitkäkestoista suunnitelmaa.
- ETY-opintojaksoista ei ole järjestelmällisesti kerätty palautetta oppilailta ja/tai perheiltä. Ainoastaan perheiden kanssa on käyty läpi toiveita jaksolle tulemiseen eli mitä toivotaan nuoren harjoittelevan jaksolla sekä suusanallisesti sitä, miten nuorella on mennyt jaksolla. Palautetapaa voisi kehittää, jos yksikkö jatkaa toimintaansa.
- Jaksolla on kerrallaan kahdeksan oppilasta ja pääsääntöisesti lähes kaikki halukkaat ovat päässeet jaksolle. Jos oppilaalla on esimerkiksi jatkuva hoidollinen valvonta niin se voi estää jaksolle osallistumisen.
- ETY-yksikkö tasoitti aikoinaan kehitysvammaisiin oppilaisiin liittyvän henkilöstöresurssin käyttöä ja lakkautus vähentäisi tätä resurssia.
- ETY-yksikössä on aikoinaan ollut tuntiopettajan lisäksi useampi ohjaaja, mutta nykyisin on yksi ohjaaja sekä omalta koululta viime aikoina ollut luokan ohjaaja oppilaan mukana. Koulun ohjaajan työpäivä on normaalin koulupäivän mittainen.
- Pohdittiin, että onko tämä oikea kohta säästää näiden oppilaiden kannalta? Yläkoulun ajan taitojen harjoittelu auttaa elämään itsenäisemmin. Jos tässä säästetään niin seuraako siitä esim. sosiaalitoimelle kuluja.

DIALOGISTA NOUSSEET OIVALLUKSET

- Isoin asia, että ajateltaisiin elämää tulevaisuudesta käsin eli mitä taitoja oppilaille tarvitaan.
- ETY tärkeä linkki kaverisuhteiden luomisessa ja jos se jää pois, täytyy keksiä tilalle jotain.
- YPR-ryhmät erilaisia ja toimintaa ohjaa oman koulun rehtorin tekemät päätökset. Käytänteet olisi hyvä käydä läpi ja miettiä, mitä toiminnassa tulisi yhtenäistää aiempaa enemmän.
- ETY tarjoaa oppilaille mahtavan tilaisuuden edistää hyvinvointitaitoja, saada näkemystä elämään ja taitoihin sekä tulevaisuuteen. Kun panostetaan nyt eikä myöhemmin, niin yhteiskunta hyötyy.
- Nuorella on oikeus samanikäisiin kavereihin.

LAPSIVAIKUTUSTEN ARVIOINTI

8.1 ARVIOINNIN TAUSTA

Lapsivaikutusten arvioinnin taustalla on

- tiedonkeruun avulla kerätty aineisto
- Yleissopimus lapsen oikeuksista sekä siihen liittyvät YK:n lapsen oikeuksien komitean sopimusta tarkentavat yleiskommentit
- Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista.

Artiklat, joiden todettiin kohdentuvan päätöksenteossa olevaan asiaan:

LOS= Lapsen oikeuksien sopimus

VOS= Vammaisten oikeuksien sopimus

- Syrjimättömyys (LOS 2 artikla, VOS 1, 3, 5, 7, 8, 19 ja 24 artiklat, Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1§)
- Lapsen etu (LOS 3 artikla, VOS 7 artikla)
- Oikeus elämään sekä henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytyksiin (LOS 6 artikla, VOS 10 artikla)
- Lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä (LOS 12 artikla, VOS 3, 7 ja 21 artikla)
- Oikeus kasvatukseen ja kehittymiseen (LOS 18 artikla, VOS 3 artikla)
- Oikeus terveyteen ja terveystalvluihin (LOS 24 artikla)
- Oikeus saada opetusta (LOS 28 artikla, VOS 24 artikla)
- Koulutuksen päämäärät (LOS 29 artikla)
- Kuntoutus (VOS 26 artikla)
- Harrastaminen, osallistuminen kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun (LOS 31 artikla, VOS 30 artikla)

TOIMINTAMALLIEN VERTAILU

	0= Elämäntaitojen yksikkö (ETY)	1= Elämäntaitojen opetus omassa ryhmässä ja lähikoululla
YHTENEVÄISYYKSIÄ	<ul style="list-style-type: none">• Elämäntaitojen opetusta sisältöineen tullaan toteuttamaan myös jatkossa.• Oppilaat tyytyväisiä saatuun opetukseen toimintamallissa ja heidän yksilöllisiä tarpeita ja toiveita opetuksen sisällöistä on hyvä kuulla myös jatkossa.• Yhteistyömahdollisuuksien ja yhteisten käytänteiden kehittäminen kaupungin YPR-luokkien kesken.• Nuorten oman osallisuuden lisääminen jatkossa elämäntaitojen opetuksen tavoitteissa, arvioinnissa ja kehittämisessä.• Tärkeää varmistaa vuorovaikutus oman vertaisryhmän, koulu yhteisön kuin ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Segregoitumista vain oman vertaisryhmän kanssa toimimiseen on vältettävä.	
EROAVAISUUKSIA	<ul style="list-style-type: none">• Valinnainen opintokokonaisuus kehitysvammaisille nuorille. Toivetta toiminnan tarjoamiselle laajemmin myös muille erityisen tuen oppilaille.• Toiminnan irrallisuus omasta arjesta ja ympäristöstä.• Toimintaan suunniteltu ympäristö ja välineistö omalla resurssilla.• Itsenäistymistä tukeva irtaantuminen omasta toimintaympäristöstä yksilöllisesti huomioiden. Kokemus jatko-opintoihin ja asumisyksiköihin valmiimmista nuoria.• Vertaisryhmän kanssa oppiminen ja uusien kaverien saaminen vertaisryhmästä.• Ollut edistyksellinen toimintamalli kohdentaa yksilöllisen opetuksen resurssia, mutta rasitteena epävarmuus toiminnan jatkumisesta.	<ul style="list-style-type: none">• Osa ryhmän opetussuunnitelmaa tai valinnainen kokonaisuus oman koulun sisällä.• Tuttu toimintaympäristö, joka muutenkin omaa elinympäristöä.• Tilojen ja niiden käyttömahdollisuuksien sekä välineiden käyttömahdollisuudet tulee varmistaa elämäntaitojen opetuksen sisältöjä vastaavaksi. Tarvitaan mahdollisuus erillistilojen (mm. kotitalousluokka) käyttöön aiempaa paremmin.• Muutoksen puute, mutta toisaalta uusien asioiden oppiminen itselle tutummassa ympäristössä.• Oman ryhmän ulkopuolisten oman ikäisten kehitysvammaisten nuorten kanssa ystävystyminen voi olla haastavampaa ja vaatii yhteistyön kehittämistä eri ryhmien ja koulujen välillä.• Pedagogisesti osaavat opettajat, mutta haasteena resurssien riittävyys ryhmien ja koulun toiminnassa.
	<ul style="list-style-type: none">• 46% (vastaajien määrä: 13) perheiden kyselyyn vuonna 2024 vastanneista äänesti Elämäntaitojen yksikön toimintamallin tukevan oppilasta paremmin elämäntaitojen opettamisen näkökulmasta. 23% vastanneista ei osannut sanoa tai jättänyt vastausta.	<ul style="list-style-type: none">• 31% (vastaajien määrä: 13) perheiden kyselyyn vuonna 2024 vastanneista äänesti elämäntaitojen opetuksen omassa ryhmässä ja koulussa tukevan oppilasta paremmin elämäntaitojen opettamisen näkökulmasta. 23% vastanneista ei osannut sanoa tai jättänyt vastausta.

LÄHTEITÄ

Kansallinen lapsistrategia. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8. Helsinki.

Verkossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-777-5>

Miten vammaisen lapsen etua arvioidaan? Kehitysvammaisten Tukiliitto ry.

Verkossa: <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/oppaat-ja-materiaalit/lakimies-vastaa/miten-vammaisen-lapsen-etua-arvioidaan/>

Lapsen oikeudet – Myös haavoittuvassa asemassa oleva lapsi on elämänsä pääosassa. Kansallinen lapsistrategia ja eOppiva. Verkkokoulutus.

Verkossa: <https://www.eoppiva.fi/koulutukset/lapsen-oikeudet-myo-haavoittuvassa-asemassa-oleva-lapsi-on-elamansa-paaosassa/>

Pekkarinen, Elina & Schalin, Anton (toim.) (2021) Vammaisuus ja lapsen oikeudet : Lapsen elämää vamman kanssa.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2021:4.

Verkossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-942-1>

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentit. Kehitysvammaisten Tukiliitto ry.

Verkossa: <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/perus-ja-ihmisoikeudet/ykn-vammaissopimus/vammaisten-henkiloiden-oikeuksien-komitean-yleiskommentit/>

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit. Lapsiasiavaltuutettu.

Verkossa: <https://lapsiasia.fi/yleiskommentit>

Yleissopimus lapsen oikeuksista 21.08.1991/60.

Verkossa: https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2016/27.

Verkossa: https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2